

академічною наукою» // Там само. – 1994. – №1. – С.70-88.; Марочко Василь, Хіллів Гьотц. Репресовані педагоги України: жертви політичного терору (1929-1941) / В.І.Марочко. – К.: Науковий світ, 2003. – 301 с.

А.М. Трембіцький

**РОДИНА СІЧІНСЬКИХ-СІЧИНСЬКИХ ТА УКРАЇНСЬКЕ ІСТОРИЧНО-ФІЛОЛОГІЧНЕ
ТОВАРИСТВО В ПРАЗІ (1923-1945 РР.)**

Стаття присвячена історії творення та діяльності Українського історично-філологічного товариства в Празі (1923-1945), участі в його роботі знаного подолянина Володимира Січинського, професорів Кам'янець-Подільського державного українського університету, які в 20-х р. ХХ ст. вимушено емігрували з України, а також стану наукової розробки даної проблеми.

Основною метою національно-визвольних змагань українського народу 1917-1921 рр. було прагнення відновити незалежну соборну Україну. Однак, унаслідок поразки в боротьбі за самостійну Україну найсвідоміша українська інтелектуальна, мистецька та політична еліта, вимушено, через переслідування за політичною ознакою, покинула окуповану більшовиками рідну землю й знайшла притулок на теренах Європи. Проте українці навіть за складних еміграційних умов не уявляли свого існування без наявності кваліфікованих академічних, наукових і політичних сил, які б репрезентували Україну на чужині й допомагали їм зберегти свою національну ідентичність, а також досвід трагічного державотворчого процесу. Саме тому в різних державах Європи почали виникати численні освітні, наукові та культурні центри української еміграції, які ставили перед собою завдання плекати національну свідомість і стимулювати суспільну активність українців.

Серед них у міжвоєнний період найголовнішими українськими центрами були: Берлін, з осідком Українського наукового інституту та Гетьманського двору; Варшава, з осідком Українського наукового інституту та осередком екзильного уряду Української Народної Республіки (УНР); Відень, з Українським соціологічним інститутом та політичною структурою Західно-Української Народної Республіки (ЗУНР); Париж, з осередком «Петлюрівської еміграції» та майбутньою Бібліотекою імені Симона Петлюри; Прага – фактичний «Оксфорд» української еміграції, де було найсильніше скупчення українських інтелектуальних кадрів і студентства поза межами України, адже тут, а також у Подєбрадах, діяли такі науково-освітні інституції [1, с. 143] – Український вільний університет (УВУ) [2], Українська студія пластичних мистецтв (УСПМ), Українське історико-філологічне товариство в Празі (УІФТ) [3], Українське товариство прихильників книги (УТПК), Український високий педагогічний інститут ім. ім. М. Драгоманова (УВПІ) [4] та гімназія при ньому, Українська господарська академія в Подєбрадах (УГА) [5] та її правонаступник Український технічно-господарський інститут заочного навчання, Українська наукова асоціація (УНА), Український академічний комітет (УАК) [6], Український громадський видавничий фонд (УГВФ), Український інститут громадознавства (УІГ) [7, с. 370; 8, с. 575], які надавали українським емігрантам «можливість здобувати повноцінну вищу освіту» [9, арк.1]. А також проводили свою діяльність інші культурні та мистецькі об'єднання, численні українські видавництва. Так у 1925 – мережа українських установ у Празі поповнилася «Музеєм визвольної боротьби України» (МВБУ) [10]

(В. Січинський дуже активно співпрацював з МВБУ, подарувавши цілу низку цінних документів особового походження та допомагав опрацьовувати матеріали його фондів [11, с. 53]), концепція заснування якого передбачала збереження історичної пам'яті як складової частини національної ідентичності, а також тих елементів українства, які були під загрозою цілковитого знищення як на рідних землях українців, так і забуття на еміграції. Музей мав «служити еміграції і зберегти для українського народу пам'ять про визвольну боротьбу 1917-1921 рр.» [1, с. 144]. Зазначимо, що дуже поважною була участь в цих культурно-наукових установах подолянина Володимира Січинського, багатьох професорів Кам'янець-Подільського державного українського університету, а також Дмитра Антоновича, який в заснування та діяльність більшості цих організацій «вклав чимало власного духа й мозольної праці», намагаючись, щоб «кожна з цих установ... здобула собі місце в культурній історії України» [12, с. 280].

Першим дослідником, який розпочав вивчати діяльність Українського історично-філологічного товариства, був В. Січинський. Саме він, під криптонімом «Я. К.», опублікував у

.....
часопису «Діло» свою статтю «З українського мистецького життя в Празі» (Львів, 1924), в якій вперше висвітлив діяльність УІФТ, Товариства Українського пластичного мистецтва та Українського громадсько-видавничого фонду, а також подав деякі аспекти діяльності найбільш активних членів цих науково-освітніх та видавничих установ – Д. Антоновича, І. Мірчука, І. Мозалевського, В. Січинського, Ф. Слюсаренка, с. Тимошенка, Л. Чикаленка, В. Щербаківського та інших [13]. Він же видрукував у часопису «Нові шляхи» працю «Українське історично-філологічне товариство в Празі» (Львів, 1929) [14], в якій висвітлив роль і значення цієї наукової інституції. Але, на жаль, сучасні дослідники діяльності Товариства майже не використовують цих праць знаного дослідника подолянина В. Січинського.

Більшість сучасних досліджень діяльності науково-освітніх інституцій української еміграції в Празі, в т.ч. й Українського історично-філологічного товариства, базується на фундаментальних працях відомого українського історика, професора УВУ та лектора УВПІ, дійсного члена і з 1929 – секретаря УІФТ С. Наріжного «Українська еміграція: Культурна праця української еміграції між двома світовими війнами» (Прага, 1942. – Ч. 1; Київ, 1999. – Ч. 2.) [15; 16]. З огляду на те, що ці праці були написані на підставі використання широкого кола джерел, а поданий дослідником фактологічний матеріал має енциклопедичний характер, вони становлять велику наукову цінність. Хоча вперше деякі аспекти діяльності Товариства він подав у своїй статті в газеті «Тризуб» (Париж, 1928) [16], а також залишив цінні рукописні спогади про голову УІФТ Дмитра Антоновича (1877-1945), які зберігаються в родинному архіві Наталії Наріжної-Жуківської (Турнер, Австралія) і вперше були оприлюднені на Міжнародній конференції в Празі (2005) [12]. Крім того, науковець висвітлив 15-літні здобутки УІФТ у науковій, статті опублікованій у «Працях Українського Інституту в Америці. І» (Прага, 1939) [17, с. 139], пізніше виданій окремою брошурою (Прага, 1940) [18] та перевиданій вже в незалежній Україні (Київ, 1999) [19]. До речі, підкреслила, що «Праці Українського Інституту...» включали 13 статей українських дослідників з Праги та інших наукових осередків з історії, археології, етнографії, архітектури, літературознавства, права, економіки, фізики та хімії [17, с. 106], в т.ч. й подолянина, викладача фізичної хімії Української господарської академії в Подєбрадах Полікарпа Герасименка (рідний брат Володимира Герасименка, зятя Кості Солухи – А. Т.) «Електрохімічна теорія рівноваг між металами й жужлями (рівноваги при виробі сталі)» [17, с. 138], який після закінчення Другої світової війни намагався відновити діяльність Українського Наукового Інституту, який «не має харитативних завдань, але – замовляючи праці українських дослідників і оплачуючи їх – він зможе здобути цінний матеріал і так підтримати тимчасово фізичне існування частини науковців» [20, с. 144], але, на превеликий жаль, його пропозиції не увінчалися успіхом.

Водночас певні аспекти діяльності Українського історично-філологічного товариства та наукові здобутки його членів відображали у своїх працях науковці, які мешкали за межами України, серед них О.Бочковський (Подєбради, 1930) [21], В. Біднов (Прага, 1931) [22], М. Галаган (Прага, 1938) [27], Д. Антонович (Регенсбург, 1947; перевидана Київ, 1993) [23], Д. Дорошенко (Б. м. і б. р.) [24], Б. Єржабкова (Прага, 2005) [25], О. Пеленська (Нью-Йорк – Прага, 2005) [26] тощо.

Отже, саме на теренах молодої Чехословацької республіки, де склалися найкращі умови перебування завдяки підтримці уряду республіки до українського народу, знайшла свій притулок і згуртувалася значна кількість української інтелігенції, яка, опинившись на чужині, змогла адаптуватись до нових умов свого існування й продовжити різнобічну інтелектуальну працю, заснувавши цілу низку українських науково-освітніх установ, товариств, організацій, спілок тощо. На жаль, у радянські часи історичні дослідження діяльності української міжвоєнної еміграції в ЧСР мали упереджений характер. Проте українські емігранти-інтелігенти були впевнені, що «прийде час, коли наші майбутні історики будуть досліджувати життя й чинність української еміграції, яка повстала після останньої нашої національної катастрофи» [27]. Лише з проголошенням незалежності України вітчизняні історики поновили дослідження проблем діяльності науково-освітніх інституцій, створених українськими емігрантами на теренах Чехословацької Республіки в міжвоєнний період. Однак, незважаючи на наявність значної джерельної бази, історіографія досліджуваного питання й досі залишається обмеженою, відсутні ґрунтовні монографічно-дисертаційні праці, які б узагальнили й систематизували їх науковий внесок у розвиток української історичної та філологічної науки, а наявні поодинокі дослідження торкаються лише окремих аспектів діяльності українських

науково-освітніх інституцій в Празі, в т.ч. й Українського історично-філологічного товариства, а також ролі та внеску членів УІФТ, зокрема, членів родини Січінських-Січинських, в історію та культуру України.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Шафовал М., Яремко р. Історична пам'ять як елемент національної ідентичності. Українська перспектива. // Muzeum osvobozenického boje Ukrajiny: k 80. výročí založení: sborník příspěvků z konference: (Praha, 12.14. října 2005) / sestavila Dagmar Petišková. – 1. vyd. – Praha: Národní knihovna ČR - Slovanská knihovna, 2006. – С. 135-144.
2. Український вільний університет в Празі // Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО України). – Ф. 3859.
3. Українське історико-філологічне товариство в Празі // ЦДАВОУ. – Ф. 4372. – Оп.1. – Спр.17, 18, 23, 35, 65, 68.
4. Український високий педагогічний інститут ім. М.Драгоманова // ЦДАВОУ. – Ф. 3972.
5. Українська господарська академія в Подєбрадах. // ЦДАВОУ. – Ф. 3795.
6. Український Академічний Комітет // Енциклопедія Українознавства-II (далі – ЕУ-II). – Львів: НТШ, 2000. – Т. 9. – С. 3416.
7. Наріжний С. Українська еміграція. Культурна праця української еміграції між двома світовими війнами. – Прага, 1942. – Ч. 1. – 370 с.
8. Українська еміграція в Чехо-Словаччині // Енциклопедія Українознавства-I (далі – ЕУ-I). – К., 1995. – Т. 2. – С. 575-576.
9. Д.Антонович – український емігрант, член УСДРП, член уряду Директорії УНР, професор Українського вільного університету в Празі, м.м. Київ, Стокгольм, Італія, Відень, Прага // ЦДАВО України. – Ф. 3956. – Оп.2. – Спр.21. – Арк. 1-30.
10. Музей визвольної Боротьби України // ЦДАВОУ. – Ф. 4026; Мушинка М. Музей визвольної боротьби України та доля його фондів. – Мельбурн, 1996. – 124 с.
11. Трембіцький А. Музеезнавча діяльність членів родини Січінських-Січинських // Літопис Хмельниччини. – 2007: краєзнавчий збірник. – Хмельницький, 2007. – С. 40-61.
12. Наріжний С. Професор Д.В. Антонович. // Muzeum osvobozenického boje Ukrajiny... – С. 277-282. / Родинний архів Наталії Наріжної-Жуківської, Турнер, Австрія/.
13. Січинський В. З українського мистецького життя в Празі // Діло. – 1924. – № 7. – 11 січня. – С. 2-3.
14. Січинський В. Українське історично-філологічне товариство в Празі // Нові шляхи. – 1929. – Т. 2. – № 3. – С. 186.
15. Наріжний С. Українська еміграція. Культурна праця української еміграції 1919-1939. Матеріали зібрані С.Наріжним до частини другої. – К., 1999. – 272 с.
16. Наріжний С. П'ять літ діяльності Українського історично-філологічного товариства в Празі. // Тризуб. – Париж, 1928. – Ч. 50. – С. 19-26.
17. Винар Л., Атаманенко А. Олег Кандиба і Український Науковий Інститут в Америці: 1937-1939. // Український історик. – 2004-2005. – Том XLI/XLII. – С. 88-148.
18. Наріжний С. 15 літ діяльності Українського історично-філологічного товариства в Празі (1923-1938). – Прага, 1940. – 16 с.
19. Наріжний С. Українське історико-філологічне товариство в Празі в 1923-1938 рр. // Хроніка-2000. Український культурологічний альманах. «Україна-Чехія». – К., 1999. – Ч. 2. – С.177, 209.
20. Лист П.Герасименка до О.Грановського від 27.1.1947. ЦДІІ Міннесотського університету. Архів О.Грановського. // Український історик. – 2004-2005. – Том XLI/XLII. – С. 142-145.
21. Бочковський О. Т.Г. Масарик: Національна проблема та українське питання: (Спроба характеристики та інтерпретації). – Подєбради, 1930. – С. 180.
22. Біднов В. Бібліографічна діяльність о. Євфимія Січінського // Книголюб. Видання Українського товариства прихильників книги (Прага). – 1931. – Кн. II. – С. 53-77.
23. Українська культура. Курс лекцій. За редакцією проф. Дмитра Антоновича. – Регенсбург, 1947; Українська культура: Лекції за редакцією Дмитра Антоновича / Упор. С.В. Ульяновська; Вст. ст. І.М. Дзюби; Перед. слово М.Антоновича; Додатки С.В. Ульяновської, В.І. Ульяновського. – К.: Либідь, 1993. – 592 с.; іл.
24. Дорошенко Д. Життя і громадська діяльність В.О. Біднова. – Б.м. і б.р. – С. 10.
25. Єржабкова Бланка. Директор Музею Визвольної Боротьби України в Празі проф. Дмитро Антонович як педагог і просвітнянський діяч. // Muzeum osvobozenického boje Ukrajiny... – С. 251-262.
26. Пеленська О. Український портрет на тлі Праги. Українське мистецьке середовище в міжвоєнній Чехо-Словаччині. – Нью-Йорк - Прага: Národní knihovna ČR, 2005. – 222 с.
27. Галаган М. Десять років української громади в ЧСР. Огляд життя й чинності (1927-1937). – Прага, 1938. – С.7.